PIELGRZYMKI I TURYSTYKA RELIGIJNA W POLSCE PO TRANSFORMACJI USTROJOWEJ 1989 r.

Franciszek Mróz

Abstract

This paper analyses the development of pilgrimages and religious tourism in Poland after the political transformations of 1989. The analysis concerns four time periods: I. 1989-2004, II. 2004-2007, III. 2008-2013 and IV. After 27 April 2014.

Keywords: religious tourism, pilgrimages, sanctuary, pilgrimage centre, pilgrimage trail, spatial range of the influence of a sanctuary

Wprowadzenie

Od wielu lat w krajach wysokorozwiniętych oraz w państwach Europy Środkowo-Wschodniej obserwuje się narastający proces sekularyzacji życia publicznego i laicyzacji społeczeństw. Pomimo tych procesów oraz rosnącego rozdziału wiary od życia, w ostatnim dwudziestoleciu rejestruje się stały wzrost zainteresowania podróżami o motywach religijnych i religijno-poznawczych.

Pielgrzymowanie oraz turystyka religijna należą obecnie do najpopularniejszych form ruchu turystycznego w Polsce. Polska odgrywa bez wątpienia wiodącą rolę w europejskiej sieci ośrodków pielgrzymkowych. Na szczególne podkreślenie, zasługują bowiem wyniki badań, według których na terenie Polski funkcjonuje ponad 840 sanktuariów (stan na 1 stycznia 2015 r.) związanych przede wszystkim z Kościołem rzymskokatolickim (ryc. 1). Wśród nich zdecydowanie dominują sanktuaria maryjne (ponad 570 ośrodków). Sanktuariów poświęconych Jezusowi Chrystusowi, nazywanych w polskiej literaturze sanktuariami Pańskimi, jest 100 – czyli 12% ogólnej liczby sanktuariów. Pozostałe ośrodki pielgrzymkowe to sanktuaria świętych i błogosławionych – jest ich ponad 170.

W 2014 r. główne polskie centra pielgrzymkowe (sanktuaria o randze międzynarodowej, krajowej i ponadregionalnej) odwiedziło ponad 12 mln osób. Z każdym rokiem wzrasta także ruch pielgrzymkowy do rawosławnych ośrodków pielgrzymkowych oraz pielgrzymek chasydów do grobów cadyków.

Ryc. 1: Sanktuaria Kościoła katolickiego w Polsce (stan na 1 stycznia 2015 r.)
Figure 1: Sanctuaries of the Catholic Church in Poland (as of 1 January 2015).

Opracowanie: Franciszek Mróz (2015)

W prezentowanym opracowaniu dokonano analizy rozwoju pielgrzymek oraz turystyki religijnej w Polsce po transformacji ustrojowej 1989 r., w czterech przedziałach czasowych:

I. Lata 1989-2004 – okres urynkowienia zasad funkcjonowania gospodarki turystycznej oraz wyraźnego rozwoju pielgrzymek i turystyki religijnej związanego m.in. z pielgrzymkami papieża Jana Pawła II do Polski, obchodami Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa w 2000 r., beatyfikacją i kanonizacją nowych

błogosławionych i świętych, a także z rozwojem kultu Bożego Miłosierdzia.

II. Lata 2004-2007 – okres gwałtownego rozwoju pielgrzymek i turystyki religijnej po wejściu Polski do Unii Europejskiej (1.V.2004 r.) oraz po śmierci papieża Jana Pawła II (2.IV.2005 r.).

III. Lata 2008-2013 – okres stabilizacji ruchu pielgrzymkowego i turystyki religijnej po przystąpieniu Polski do strefy Schengen oraz w oparciu o nowe szlaki pielgrzymkowe (m.in. szlaki Papieskie oraz Drogę św. Jakuba).

IV. Okres po 27 kwietnia 2014 r. – okres rozwoju pielgrzymowania i turystyki religijnej po kanonizacji Jana Pawła II oraz przygotowań do Światowych Dni Młodzieży w Krakowie w 2016 r.

Opracowanie ma charakter przyczynkowy i stanowi podstawę do dalszych badań.

Rozwój pielgrzymowania i turystyki religijnej w Polsce w latach 1989-2004

Rozwój pielgrzymowania i turystyki religijnej po transformacji ustrojowej w 1989 r. w Polsce był wynikiem wielu czynników – religijnych, historycznych, geograficznych, ekonomicznych i polityczno-społecznych (ryc. 2), z których na pierwszy plan wysuwają się przede wszystkim: przemiany polityczne, gospodarcze i społeczne, pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski, rozwój kultu Bożego Miłosierdzia w formach proponowanych przez św. s. Faustynę Kowalską, obchody Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa 2000 r., beatyfikacje i kanonizacje polskich świętych i błogosławionych przez Jana Pawła II.

Przełomowym wydarzeniem w dziejach Kościoła katolickiego i Polski był wybór metropolity krakowskiego kard. Karola Wojtyły na Papieża (16 października 1978 r.) oraz powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” (sierpień 1980 r.). Oba te wydarzenia uświadomiły Polakom ich narodową tożsamość i suwerenność, oraz zadecydowały o upadku ustroju komunistycznego w Polsce. W dniach 4 i 18 czerwca 1989 r. odbyły się w Polsce, pierwsze po II wojnie światowej, częściowo wolne wybory parlamentarne. Wyniki tych wyborów uznaje się za decydujący moment w rozpoczęciu w Polsce przemian politycznych i transformacji systemowej.

Transformacja ustrojowa w 1989 r. rozpoczęła nowy etap funkcjonowania ośrodków pielgrzymkowych i dynamiczny rozwój pątnictwa w Polsce. W kolejnych latach nastąpił proces urynkowania zasad funkcjonowania gospodarki turystycznej. Ogromny wpływ na rozwój polskich sanktuariów odegrały pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski, a także wyniesienie na ołtarze przez papieża polskich świętych i błogosławionych. Św. Jan Paweł II w trakcie Pontyfikatu odbył VIII pielgrzymek do Ojczyzny, z których pięć podróży apostolskich przypadło po 1989 r.: IV pielgrzymka (I etap w dniach 1-9 czerwca 1991 r., II etap: 13-20 sierpnia 1991 r.), V pielgrzymka (22 maja 1995 r.), VI pielgrzymka (31 maja – 10 czerwca 1997 r.), VII pielgrzymka (5-17 czerwca 1997

r.) i VIII pielgrzymka (16-19 sierpnia 2002 r.). Podczas pielgrzymek do Polski papież Jan Paweł II dokonał wielu beatyfikacji i kanonizacji. Należy podkreślić, że Jan Paweł II kanonizował 9 Polek i Polaków: Maksymiliana Maria Kolbe (kanonizowany 10.X.1982 r.), Alberta Chmielowskiego (12.XI.1989 r.), Rafała Kalinowskiego (17.XI.1991 r.), Jadwigę Andegawęńską (8.VI.1997 r.), Jana z Dukli (10.VI.1997 r.), księżną Kingę (16.VI.1999 r.), siostrę Faustynę Kowalską (30.IV.2000 r.), biskupa Józefa Pelczara (18.V.2003 r.) oraz Urszulę Ledóchowską (18.V.2003 r.).

Ryc. 2: Czynniki mające wpływ na rozwój powstanie i rozwój ośrodków pielgrzymkowych w Polsce po 1989 r.

Figure 2: Factors affecting the establishment and development of pilgrimage centres in Poland after 1989

Źródło: opracowanie własne

Do chwały ołtarzy Jan Paweł II wyniósł 155 osób pochodzących z Polski. Następstwem tych kanonizacji i beatyfikacji było erygowanie dekretem miejscowego biskupa kilkudziesięciu sanktuariów poświęconych nowym świętym i błogosławionym. W grupie tych ośrodków pielgrzymkowych na szczególną uwagę zasługuje Niepokalanów (sanktuarium o randze międzynarodowej związane z kultem św. Maksymiliana Marii Kolbego), a także sanktuaria: św. bpa Józefa Sebastiana Pelczara w Korczynie i w Przemyślu, św. abpa Józefa Bilczewskiego w Wilamowicach, św. Brata Alberta w Krakowie, św. Rafała Kalinowskiego w Czernej, św. Jana z Dukli w Dukli, św. Jadwigi Królowej w Krakowie, św. Kingi w Starym Sączu, św. s. Faustyny Kowalskiej w Krakowie i w Świnicach Warckich, św. Urszuli Ledóchowskiej w Pniewach, bł. Karoliny Kózkówny w Zabawie, bł. Honorata Koźmińskiego w Nowym Mieście nad Pilicą, bł. Anieli Salawy w Sieprawiu, bł. Wincentego Frelichowskiego w Toruniu, bł. Sancji Szymkowiak w Poznaniu oraz bł. Wincentego Lewoniuka i 12 towarzyszy w Pratulinie.

Przemiany polityczne po 1989 r. w Polsce zapoczątkowały również zmiany w sieci ośrodków pielgrzymkowych. W wielu sanktuariach przystąpiono do stopniowej rozbudowy infrastruktury pielgrzymkowej oraz prac renowacyjnych, których przeprowadzenie w okresie komunistycznym było praktycznie niemożliwe. Od początku lat 90. XX wieku zaczęły również powstawać regionalne i lokalne szlaki pielgrzymkowe związane głównie z papieżem Janem Pawłem. Szlaki Papieskie objęły sieć szlaków pieszych (głównie górskich), rowerowych i kajakowych którymi wędrował ks. Karol Wojtyła – późniejszy papież Jan Paweł II (F. Mróz, 2014).

Pierwsze dwudziestolecie po transformacji ustrojowej w Polsce odznaczało się także w religijności polskiej wzmocnionym procesem aktów koronacji wizerunków maryjnych. W latach 1990-2011 w Polsce, na mocy bulli papieskiej dokonano w sumie 89 aktów koronacyjnych (w tym 12 aktów rekoronacyjnych i powtórnych koronacji) wizerunków Najświętszej Maryi Panny: 68 obrazów, 19 figur, 1 ikona i 1 malowidło ścienne (F. Mróz, Ł. Mróz, 2012). Należy podkreślić, że z tej grupy aż 21 wizerunków Matki Bożej koronował papież Jan Paweł II (Jodłówka, Łukawiec, Kielce, Łomża, Elk, Kalisz-Niedźwiady, Wadowice, Darłowo, Wrocław, Krzeszów, Gniezno, Skulsk, Haczów, Jaśliska, Wielkie Oczy, Jamna, Wejherowo, Warszawa, Jaworzno, Wadowice i Bydgoszcz). Koronacje obrazów maryjnych przeprowadzone w 2000 r. wpisywały się w specjalny program duszpasterski poszczególnych sanktuariów realizowany z okazji Roku Świętego 2000.

W ostatnim dziesięcioleciu XX wieku nastąpił w Polsce ogromny rozwój kultu Bożego Miłosierdzia w formach proponowanych przez siostrę Faustynę Kowalską. Rozwój ten wiązał się przede wszystkim z beatyfikacją (18.IV.1993 r.), a następnie kanonizacją (30.IV.2000 r.) siostry Faustyny – Apostołki Bożego Miłosierdzia. Należy przypomnieć, że w 15 kwietnia 1978 r. Święta Kongregacja Doktryny Wiary odwołała *Notyfikację* z 1959 r., która zakazywała

rozpowszechniania obrazu i nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego w formach proponowanych przez siostrę Faustynę. Ważnym wydarzeniem w dalszym rozwoju kultu Bożego Miłosierdzia było także ustanowienie w 2000 roku przez papieża Jana Pawła II święta Miłosierdzia Bożego dla całego Kościoła, które obchodzone jest w II Niedzielę Wielkanocną.

Istotną rolę w rozwoju kultu Bożego Miłosierdzia oraz pielgrzymowania szlakiem św. s. Faustyny zajmują sanktuaria Miłosierdzia Bożego. Pierwsze z nich powstały w latach 90. XX wieku w Częstochowie, Krakowie-Łagiewnikach, Szczecinie, Myśliborzu, Sokołowie Podlaskim, Kaliszu, Ożarowie Mazowieckim i Łomży. Po kanonizacji bł. s. Faustyny Kowalskiej 2000 r. kolejne sanktuaria Bożego Miłosierdzia powstały w Płocku, Białymstoku, Poznaniu, Gdańsku-Wrzeszczu, Łodzi, Kielcach, Sosnowcu, Ostrowcu Świętokrzyskim, Toruniu, Białej Podlaskiej, Eku. W sumie, w latach 1992-2014 powstało w Polsce 21 sanktuariów pod tym wezwaniem.

Najważniejszą rangę w grupie sanktuariów Bożego Miłosierdzia pełni sanktuarium w Krakowie-Łagiewnikach. Jest to obecnie ośrodek pielgrzymkowy zaliczany do grupy najważniejszych chrześcijańskich sanktuariów w Europie i światowe centrum kultu Miłosierdzia Bożego. Sanktuarium w Krakowie-Łagiewnikach rozwija się bardzo prężnie od lat 90. XX wieku, zwłaszcza po wspomnianej już beatyfikacji i kanonizacji s. Faustyny, której grób znajduje się w sanktuarium. Najwięcej pielgrzymów (ponad 2 mln) przybyło do sanktuarium w 2002 r., a wiązało się to z uroczystościami konsekracji nowej bazyliki, której dokonał papież Jan Paweł II w dniu 17 sierpnia 2002 r. W trakcie tej pielgrzymki Ojciec Święty dokonał także w sanktuarium aktu zawierzenia Miłosierdziu Bożemu całego świata.

Zmiany społeczno-gospodarcze i polityczne po transformacji ustrojowej w 1989 r. w Polsce wpłynęły także na odrodzenie pielgrzymek w polskim prawosławiu, a także pielgrzymek chasydów do grobów cadyków. Po 1990 r. społeczność żydowska odzyskała wiele obiektów kultu religijnego, które zostały w okresie PRL zabrane Żydom i zaadaptowane m.in. na ośrodki edukacyjno-kulturalne. Należy przypomnieć, że przed wybuchem II wojny światowej w Polsce mieszkało około 3,5 mln osób wyznania mojżeszowego (w 1931 r. było to 3 113,9 tys. Żydów co stanowiło 9,8% ogółu mieszkańców Polski) (*Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9.XII.1931 r.*). Po 1945 r. ośrodki pielgrzymkowe chasydów zostały zapomniane, a część grobów cadyków została zniszczona. Dopiero w latach 70. XX wieku, głównie za sprawą rabina Mendla Reichberga z Nowego Jorku zaczęły do Leżajska przyjeżdżać pierwsze niewielkie grupy chasydów. Ruch pielgrzymkowy rozwinął się na większą skalę, jak już wspomniano od lat 90. XX wieku, a wpływ na to miała także poprawa dostępności komunikacyjnej oraz stale rosnąca jakość obsługi ruchu turystycznego w Polsce. Obecnie na terenie Polski rejestruje się 40 chasydzkich ośrodków pielgrzymkowych. Są to przede wszystkim ohele – żydowskie grobowce wznoszone nad grobami cadyków i wybitnych

rabinów oraz ich męskich potomków. Najwięcej chasydów – głównie ze Stanów Zjednoczonych, Izraela, Anglii i Kanady przyjeżdża do grobu cadyka Elimelecha w Leżajsku. Największy ruch pielgrzymkowy rejestruje się w jorcajt – czyli w rocznicę śmierci cadyka, która ze względu na kalendarz hebrajski nie jest stała. Chasydzi wierzą, że w tym dniu dusza cadyka powraca do miejsca spoczynku i staje się pośrednikiem między człowiekiem a Bogiem. W 1998 r. do Leżajska w rocznicę śmierci Elimelecha przybyło 3,5 tys. chasydów, a w 2002 r. 10 tys. Żydów. Obecnie liczbę osób odwiedzających grób Elimelecha w Leżajsku szacuje się na ponad 10 tys. osób rocznie (www.jewish.org.pl). Do znanych chasydzkich miejsc pielgrzymkowych należą także ohele m.in. w Bobowej, Dąbrowie Tarnowskiej, Chrzanowie, Kocku, Lelowie, Lublinie, Nowym Sączu, Rymanowie, Sochaczewie, Tarnowie oraz na Górze Kalwarii (Gładyś i Górecki, 2005).

Rozwój pielgrzymowania i turystyki religijnej w Polsce w latach 2004-2007

W dniu 1 maja 2004 r. Polska została oficjalnie przyjęta do Unii Europejskiej. Wydarzenie to zapoczątkowało kolejne procesy zmian społeczno-gospodarczych w Polsce, głównie dzięki napływowi inwestycji zagranicznych, wzrostu obrotów w handlu zagranicznym i inwestycjom współfinansowanym z funduszy unijnych. W latach 2006-2007 tempo wzrostu PKB w Polsce przekraczało 6% rocznie, a stopa bezrobocia spadła od stycznia 2006 r. do października 2008 r. z 18% do 8,8%. Dzięki absorpcji środków unijnych Polska zdołała uniknąć recesji, jaka dotknęła w 2009 r. inne kraje w Unii Europejskiej (*10 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*).

Wejście Polski do Unii Europejskiej wpłynęło zasadniczo na rozwój infrastruktury pielgrzymkowej w wielu sanktuariach. Dzięki dotacjom unijnym w dziesiątkach polskich sanktuariów przeprowadzono projekty, których celem była rewaloryzacja zabytkowych zespołów sanktuaryjnych, a także odbudowa, zachowanie i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturalnego i religijnego. Do rozwoju wielu sanktuariów o randze ponaddiecezjalnej i międzynarodowej przyczyniła się odpowiednio przygotowana kadra, przyjazny stosunek władz samorządowych oraz działalność przedsiębiorcza kustosa, zgromadzeń zakonnych, grup i stowarzyszeń opiekujących się danym sanktuarium. Poszukiwanie i wprowadzanie nowych pomysłów, rozwiązań i projektów – a więc innowacyjność, była kluczem do rozwoju wielu sanktuariów. W ostatnim dziesięcioleciu nastąpiła także zasadnicza poprawa promocji największych polskich ośrodków pielgrzymkowych. Dotyczy to przede wszystkim: opracowanej w kilku wersjach językowych strony internetowej danego sanktuarium, działań promocyjnych w serwisach społecznościowych (Facebook, Twiter), publikacji broszur i folderów informacyjnych, organizacji konferencji i sympozjów naukowych, organizacji warsztatów i spotkań kulturalnych, udziału w targach turystycznych i w targach branżowych, a także publikacji w dziennikach,

tygodnikach i miesięcznikach.

Czas choroby, śmierci (2 kwietnia 2005 r.) oraz pogrzebu (8 kwietnia 2005 r.) Jana Pawła II był w Polsce okresem niespotykanego wcześniej w takiej skali ożywienia religijnego całego polskiego społeczeństwa. Miliony Polaków zgromadziły się na placach i stadionach, w kościołach, szkołach, aby wyrazić przywiązanie do Jana Pawła II i jego nauczania. Tysiące świec i zniczy zapłonęło w miejscach szczególnie związanych z papieżem. W kolejnych miesiącach po śmierci Jana Pawła II zarejestrowano bardzo duży ruch pielgrzymkowy w sanktuariach oraz na Szlakach Papieskich, którymi podróżował w ramach wypraw turystycznych ks. Karol Wojtyła i które odwiedził podczas Pontyfikatu Jan Paweł II.

Turystyka religijna w Polsce w latach 2008-2013

Przystąpienie Polski do układu z Schengen w dniu 21 grudnia 2007 r., było kolejnym z ważnych czynników rozwoju sektora turystycznego, w tym także turystyki religijnej w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu. Ogólnoświatowy kryzys gospodarczy w latach 2007-2009 nie wpłynął zasadniczo na spadek ruchu turystycznego oraz pielgrzymkowego w polskich ośrodkach pielgrzymkowych. Według A. Datko każdego roku pielgrzymuje około 15% Polaków, a więc około 7 mln osób (www.wprost.pl/ar/339540/Co-szosty-Polak-chodzi-na-pielgrzymki). W 2013 r. sanktuaria o randze międzynarodowej w Polsce (Jasna Góra, Kalwaria Zebrzydowska, Kraków-Łagiewniki, Licheń, Wadowice, Góra Świętej Anny, Warszawa, Niepokalanów, Zakopane-Krzepiótki) odwiedziło w sumie około 12 mln osób.

Nie słabnącą popularnością cieszą się stale piesze pielgrzymki na Jasną Górę. To pielgrzymowanie Polaków do narodowego sanktuarium Matki Bożej Jasnogórskiej jest niezwykle fenomenem w skali świata. Każdego roku na Jasną Górę przybywa pieszo około 140 tys. pątników. Należy jednak zaznaczyć, że liczba ta jest wyraźnie mniejsza niż w latach 90. XX wieku, kiedy do Częstochowy pielgrzymowało od 175 tys. do 200 tys. osób. Po 2007 r. liczba osób pielgrzymujących pieszo na Jasną Górę utrzymuje się na stałym poziomie (ryc. 3). Wyraźnie wzrosła natomiast liczba zorganizowanych pielgrzymek pieszych do jasnogórskiego sanktuarium – z 226 „kompanii” pielgrzymów w 2007 r. do 278 grup w 2012 r. Podkreślić należy, że na obecny stan ilościowy pieszych jasnogórskich pielgrzymek istotny wpływ miały uwarunkowania społeczno-ekonomiczne i demograficzne zaistniałe w Polsce w ostatniej dekadzie.

Ryc. 3: Liczba osób pielgrzymujących w zorganizowanych pieszych pielgrzymkach na Jasną Górę w latach 2002–2013

Figure 3: The number of pilgrims participating in organized walking pilgrimages to the Jasna Góra Monastery in the years 2002–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Jasnogórskiego Centrum Informacji.

Jedną z wyraźnych tendencji w polskiej turystyce religijnej w ostatnim dziesięcioleciu był renesans pieszego pielgrzymowania Polaków średniowiecznymi szlakami pielgrzymkowymi – przede wszystkim pielgrzymek Droga św. Jakuba. Na szczególne podkreślenie zasługuje proces powstania polskiej sieci *Camino de Santiago*. Od 24 lipca 2004 r. do końca 2014 r. w Polsce oznakowano 25 odcinków Drogi św. Jakuba – łącznie ponad 5500 km Jakubowego Szlaku (ryc. 4). Obecnie polska sieć *Camino de Santiago* łączy granice Polski z: Litwą (*Droga Polska*), Ukrainą (*Droga św. Jakuba Via Regia*), Republiką Słowacką (*Beskidzka Droga św. Jakuba*), Republiką Czeską (*Beskidzka Droga św. Jakuba*, *Kłodzka Droga św. Jakuba*, *Nyska Droga św. Jakuba* i *Żytawska Droga św. Jakuba*), Niemcami (*Dolnośląska Droga św. Jakuba*, *Droga św. Jakuba Via Regia*, *Lubuska Droga św. Jakuba* i *Pomorska Droga św. Jakuba*), oraz z Rosją – Obwodem Kaliningradzkim (*Pomorska Droga św. Jakuba*). Na etapie projektowania oraz znakowania jest kilkanaście kolejnych odcinków Drogi św. Jakuba.

Ryc. 4: Drogi św. Jakuba w Polsce (stan na 1 stycznia 2015 r.)

Opracowanie: F. Mróz i Ł. Mróz (2015)

Figure 4: The Ways of St. James in Poland (existing and planned sections – on 1st January 2015)

Źródło: opracowanie własne F. Mróz, Ł. Mróz (2015)

Obecnie Droga św. Jakuba w Polsce jest najdłuższym szlakiem pielgrzymkowym, kulturowym i tematycznym w Polsce.

Co roku wrasta także liczba Polaków pielgrzymujących do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela. Należy podkreślić, że Polacy stanowią obecnie, obok Amerykanów, Koreańczyków i Irlandczyków najprężniej rozwijającą się grupę narodowościową wśród caminowiczów. Dla porównania w 2004 r. 357 osób z Polski otrzymało „Compostelkę” (dokument potwierdzający odbycie pielgrzymki do grobu św. Jakuba – przejścia pieszo ostatnich 100 km *Camino de Santiago* lub przejechania jej konno 100 km, bądź 200 km na rowerze), natomiast w 2013 r. było to już 2515 Polaków (1,16% ogółu), z czego 24 pątników pielgrzymowało z Polski pokonując ponad 3000 km (A. Krogmann, L. Šolcová, F. Mróz, Ł. Mróz, 2014). Należy również podkreślić, że rozwój ruchu pielgrzymkowego polskimi odcinkami Szlaku Jakubowego wiąże się bezpośrednio z stałym rozwojem kultu Apostoła zarówno w parafiach pw. św. Jakuba, jak i innych ośrodkach kultu religijnego w Polsce. W ostatnim dziesięcioleciu cztery

kościół pw. św. Jakuba – w Jakubowie, w Szczyrku, w Lęborku i w Więclawicach Starych zostały podniesione do rangi sanktuarium św. Jakuba Starszego Apostoła.

Renesans szlaków pielgrzymkowych wpływa na nielabnącą popularność pieszego pielgrzymowania – zarówno tradycyjnymi szlakami maryjnymi, jak i nowymi szlakami związanymi z kultem świętych i błogosławionych (głównie św. Jakuba Apostoła Starszego, św. Jana Pawła II, św. Faustyny Kowalskiej i bł. Ks. Jerzego Popiełuszki). W ostatnim dziesięcioleciu widoczne jest także zjawisko powstawania nowych szlaków pielgrzymkowych związanych z innymi formami aktywności – środkami transportu tj. pielgrzymkowych szlaków rowerowych, kajakowych, narciarskich, konnych, biegów indywidualnych i sztafetowych, nordic walking, wędrówek na rolkach i nartorolkach, motocyklowych, karawaningowych, a nawet paralotniarzy (Mróz, 2014).

Jednym z nowych trendów w turystyce religijnej w Polsce w ostatnim latach są tzw. „wakacje” w klasztorach i pustelniach. Tego typu wyjazdy turystyczne zyskują z każdym rokiem na popularności w krajach Europy Zachodniej, a ostatnio coraz częściej są oferowane przez wybrane zgromadzenia zakonne działające w Polsce. Do takich miejsc zaliczyć można m.in. pokamedulski zespół klasztorny w Rytwianach, klasztor oo. marianów w Stoczku Klasztornym, klasztor oo. benedyktynów w Tyńcu oraz klasztor kamedulek w Złoczewie (Mróz F., Mróz Ł., 2013).

Uczestnikami „wakacji” w klasztorach lub pustelniach są osoby poszukujące wyciszenia oraz odpoczynku od pracy, codziennych obowiązków i „cywilizacji”. W trakcie pobytu w klasztorach lub pustelniach obowiązuje ścisła abstynencja, bardzo często zakaz używania telefonów komórkowych, laptopów i innych urządzeń elektronicznych. Uczestnicy mają także możliwość uczestnictwa we wszystkich stałych punktach dnia zakonników – wczesna pobudka, modlitwa, praca, spanie w klasztornej celi, skromne posiłki.

Pielgrzymowanie i turystyka religijna w Polsce po kanonizacji św. Jana Pawła II

W dniu 27 kwietnia 2014 r. na Placu św. Piotra w Watykanie papież Franciszek dokonał kanonizacji dwóch papieży: Jana XXIII oraz Jana Pawła II. Kilka miesięcy wcześniej – 28 lipca 2013 r. w trakcie Mszy św. kończącej Światowe Dni Młodzieży w Brazylii, papież Franciszek ogłosił, że gospodarzem Światowych Dni Młodzieży w 2016 r. będzie Kraków. Ogłoszenie świętym Papieża-Polaka zapoczątkowało zdaniem autora prezentowanego opracowania nowy etap w historii pielgrzymek i turystyki religijnej w Polsce. W tym rozpoczętym okresie na pierwszy plan wysunął się niewątpliwie przygotowania do organizacji Światowych Dni Młodzieży w Krakowie (26-31 lipca 2016 r.) oraz organizacja tego wydarzenia z udziałem papieża. Ważnym wydarzeniem będą także obchody 1050 rocznicy Chrztu Polski przypadające także w 2016 r. W

odniesieniu do tych wydarzeń istotne znaczenie nabiera także jeszcze jeden współczesny trend – widoczny także w przestrzeni pielgrzymkowej Polski – tj. rosnąca popularność pielgrzymek wśród młodzieży. Zjawisko to jest trudne do wytłumaczenia ze względu choćby wzrastający odsetek młodych osób odchodzących od wiary. Należy zaznaczyć, że w wielu pielgrzymkach do sanktuariów maryjnych w Polsce udział młodzieży przekracza 50%. Dla przykładu w pieszych pielgrzymkach na Jasną Górę w ostatnich latach, młodzi stanowią ponad 50% ogółu, a młodzież maturalna jest obecnie najliczniejszą grupą wśród pielgrzymek krajowych (w 2013 r. na Jasną Górę przybyło 713 grup maturzystów – w sumie ponad 141 tys. osób) (www.jasnagora.com/wydarzenie-8373).

Zakończenie

Przeprowadzone w opracowaniu rozważania pozwoliły stwierdzić, że okres 25 lat po transformacji ustrojowej w 1989 r. był okresem wyraźnego rozwoju turystyki religijnej oraz pielgrzymowania w Polsce. Złożyło się na to wiele czynników, z których w pierwszym rzędzie należy wymienić pielgrzymki Jana Pawła II do Polski, urynkowienia zasad funkcjonowania gospodarki turystycznej, beatyfikacje i kanonizacje nowych błogosławionych i świętych, ożywienie religijne po śmierci Papieża-Polaka, renesans szlaków pielgrzymkowych oraz realizację w dziesiątkach sanktuariów licznych projektów z funduszy unijnych. Coraz większe nasilenie procesów sekularyzacji w Polsce nie wpływa jednak zasadniczo na regres podróży o motywach religijnych i religijno-poznawczych, a w perspektywie zbliżających się Światowych Dni Młodzieży w 2016 r. można śmiało stwierdzić, że Polska umocni w Europie pozycję wiodącego kraju pod względem migracji pielgrzymkowych.

Literatura

- 10 LAT CZŁONKOSTWA POLSKI W UNII EUROPEJSKIEJ. 2014. In *Komunikat badań CBOS*. Fundacja Centrum Badania Opinii Publicznej, Warszawa – kwiecień 2014, s. 12-13.
- DRUGI POWSZECHNY SPIS LUDNOŚCI Z DN. 9.XII.1931 R. MIESZKANIA I GOSPODARSTWA DOMOWE. LUDNOŚĆ. POLSKA. 1938. Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.
- GLĄDYŚ, B. – GÓRECKI, J. 2005. Pielgrzymki chasydów do grobów cadyków we współczesnej Polsce. In *Peregrinus Cracoviensis*, 2005, vol. 16. ISSN 1425-1922, s. 235-250.
- KODEKS PRAWA KANONICZNEGO (przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu). 1984. Wydawnictwo Pallottinum, Poznań.
- KROGMANN, A. – ŠOLCOVÁ, L. – MRÓZ, F. – MRÓZ, Ł. 2014. Pielgrzymowanie Polaków i Słowaków Drogą św. Jakuba na początku XXI w.

- In *Peregrinus Cracoviensis*, 2014, vol. 24 [w druku].
- MRÓZ, F. – MRÓZ, Ł. 2012. Koronacje papieskie (na mocy dekretu Stolicy Apostolskiej) wizerunków Najświętszej Maryi Panny w Polsce w latach 1990-2011. In *Peregrinus Cracoviensis*, 2012, vol. 23. ISSN: 1425-1922, Online ISSN: 2083-3105, s. 31-50.
- MRÓZ, F. – MRÓZ, Ł. 2013. Nowe trendy w turystyce. In PAWLUSIŃSKI, R. *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, ISBN 978-83-88424-96-0, s. 105-119.
- MRÓZ, F. 2014. Szlaki pielgrzymkowe w krajobrazie sakralnym Polski. In Ostrowski M. i Partyka J. (red.), *Krajobraz sakralny*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków – Lwów, PL ISBN 978-83-7438-392-9, s. 133-148.
- SPRAWOZDANIE Z FUNKCJONOWANIA SANKTUARIUM MIŁOSIERDZIA BOŻEGO W KRAKOWIE-ŁAGIEWNIKACH W 2002 R. (mps), Archiwum S. Faustyny w Krakowie – Łagiewnikach.

Netografia

- www.jasnagora.com/wydarzenie-8373 [pozyskano 6.10.2014 r.].
- www.jewish.org.pl/index.php/wiadomosci-mainmenu-57/2765-centrum-chasydzkie-w-leiajsku.html [pozyskano 1.10.2014 r.].
- www.peregrinossantiago.es/esp/wp-content/uploads/informes/peregrinaciones2004.pdf [pozyskano 3.10.2014 r.].
- www.peregrinossantiago.es/esp/wp-content/uploads/informes/peregrinaciones2004.pdf [pozyskano 3.10.2014 r.].
- www.szlakipapieskie.pl/szlaki_papieskie.html [pozyskano 29.09.2014 r.].
- www.wprost.pl/ar/339540/Co-szosty-Polak-chodzi-na-pielgrzymki/ [pozyskano 5.10.2014 r.].

PILGRIMAGES AND RELIGIOUS TOURISM IN POLAND AFTER THE POLITICAL TRANSFORMATION OF 1989

Summary

Highly developed countries and countries of Central and Eastern Europe have observed increased secularisation of public life and the society for many years. Despite these processes, in the last two decades we have recorded a constant increase in the interest in religious or religious and cognitive travels. At present, pilgrimages and religious tourism belong to the most popular forms of tourism in Poland.

This paper analyses the development of pilgrimages and religious tourism in Poland after the political transformations of 1989. The analysis concerns four time periods:

1. 1989-2004 – period of transition to market principles in the functioning of tourism management and distinct development of pilgrimages and religious tourism during the pontificate of Pope John Paul II;

2. 2004-2007 – period of the rapid development of pilgrimage movement and religious tourism after the death of Pope John Paul II (2 April 2005) and after the accession of Poland to the European Union (1 May 2004);

3. 2008-2013 – period of stabilized pilgrimage movement and religious tourism after the accession of Poland to the Schengen Area;

4. Period after 27 April 2014 – period of the development of pilgrimages and religious tourism after the canonisation of John Paul II and preparations for the 2016 World Youth Day in Krakow.

The considerations included in the paper revealed that the period of 25 years after the transformation of the political system in 1989 was a period of clear development of religious tourism and pilgrimages in Poland. It was a result of many factors, where the following should be mentioned as most important ones: pilgrimages of Pope John Paul II to Poland, the implementation of market mechanisms in the tourism economy, the beatification and canonization of new blessed and saints, religious revival after the death of the Polish Pope, a renaissance of pilgrimage routes and the completion of numerous projects subsidized with EU funds in dozens of sanctuaries. The increasing intensity of the secularisation processes in Poland does not result in a substantial decline in travels with religious or religious and cognitive motifs, and in view of the forthcoming World Youth Day 2016, it is safe to say that Poland will strengthen its position in Europe as a leading country in terms of pilgrimage migrations.

dr. Franciszek Mróz

Instytut Geografii

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ul. Podchorążych 2, p. 526

30-084 Kraków

E-mail: fmroz@up.krakow.edu.pl